

POSKUSI PRIVATIZACIJE JAVNE UNIVERZE

Ni moj namen kazati na vse mogoče deviacije, ki so se v zadnjih letih dogajale na javnih univerzah v Sloveniji. Koliko je bilo materialnih, etičnih in moralnih zdrsov na posameznih fakultetah na naših javnih univerzah, je pravzaprav težko registrirati, tudi, če bi želeli sumirati objavljene zapise novinarjev in novinark, saj je bilo še drugih zdrsov, ki niso prišli v javnost. Res je, da ni sredine, kjer ne bi prišlo do napak in problemov, vezanih na človeški dejavnik. Toda toliko vsemogočih napak, ki so o univerzah zaokrožile po medijih, osebno nisem pričakoval, čeprav sem na univerzi delal nekaj desetletij.

Toda takoj ob začetku tega prispevka je potrebno podčrtati, da je med univerzitetnimi učitelji samo manjše število tistih učiteljev, ki so prestopili prag etičnosti, tako pomembne kategorije, ki jo v univerzitetnikih vidijo državljani in o katerih so poročali mediji. Mednarodni standardi ocenjevanja naših javnih univerz kažejo na visoko rangiranje le-teh, na kar moramo biti kot narod ponosni. Mnogi dosežki, zlasti na raziskovalnem področju, govorijo o izjemno kvalitetni slovenski znanosti, ki je tudi v zadnjem času ponesla ime Slovenije po vsem svetu. In prav zaradi tega pišem ta članek v podporo tistim univerzitetnim učiteljem, ki v sebi nosijo čut moralne odgovornosti in visoko stopnjo pripadnosti svoji Almi mater. Toda tako, kot se to pogosto dogaja, iz določenih razlogov manjšina prevzame niti v svoje roke in zakoraka v smer nedovoljenega, neetičnega. Motivi so v osnovi več ali manj znani, to je vonj po denarju. Po drugi strani pa študenti in drugi državljani vidijo univerzo kot mogočno in resno institucijo, kjer njeni učitelji, tudi kot vzgojitelji, trdno stojijo za etičnimi standardi pri svojem pedagoškem in raziskovalnem delu. Kot rečeno, je tudi v resnici tako, čeprav je pred časom Janez Janša izjavil, da univerzitetni učitelji delajo samo 6 ur na teden.

V članku govorim o odgovornosti konkretnih univerzitetnikov, katerih neakademska dejanja so bila dokazana, njihova imena in priimki pa so polnili javne medije. Več kot evidentno je, da kršitelji etičnih in moralnih norm na univerzah v večini primerov še vedno opravljajo naloge učiteljev in vzgojiteljev. Kdo jim pravzaprav to omogoča? Odgovor je enostaven: tisti, ki bi morali ukrepati na osnovi zakonov in drugih univerzitetnih aktov. Ali imajo vodilni na javnih univerzah in njihovih fakultetah čisto vest, ko berejo misli Publilijusa Syrusa: »Kdor prezre kak delikt, kliče k nastanku novih.« Se pa ob tem postavlja še dodatno, povsem strokovno vprašanje: ali so vodilne strukture znotraj univerz v resnici upoštevale temeljne menedžerske prvine, med katere sodi tudi nadzor odvijanja upravljalnih procesov na obeh upravljalnih ravneh in to na ravni fakultet in na ravni univerz. To vprašanje puščam odprto, čeprav poznavalci teorije in dobre prakse menedžmenta odgovor poznajo.

Kot smo lahko iz medijev sledili, je bilo veliko finančnih nepravilnosti na javnih univerzah vezanih na neutemeljena in s tem nezakonita izplačila po eni strani, po drugi strani pa tudi nezakonite prepovedi izplačil opravljenega pedagoškega in raziskovalnega dela. Oboje je imelo negativne posledice za večino na univerzah zaposlenih delavcev, sindikati so na vse to sicer opozarjali, kljub temu pa še vedno ostajajo določena nerešena vprašanja, o katerih pa se, tako vsaj z gledišča, v ožjih univerzitetnih krogih ne želi podrobneje razčističevati, določeni dokumenti pa preprosto javnosti niso dostopni.

Ko govorimo o deviacijah, predvsem finančnih, so univerze različno ravnale, pač glede na to, kako so predvsem ravnale posamezne fakultete. Nisem pa zasledil, da bi npr. na Univerzi v Mariboru kdorkoli moral vrniti nezakonito izplačanih vsot, čeprav so nekatera izplačila presegala meje celo več sto tisoč evrov. Toda namen pričujočega članka ni ugotavljati vzrokov za odprta vprašanja ter iskanje kršilcev zakonskih in drugih določil v zvezi s kršitvami, to je naloga organov nadzora. Namen članka je predvsem opozoriti na prikrite oblike privatizacije javnih univerz. Če namreč predhodno omenjene finančne deviacije glede izplačil na javnih univerzah označimo kot evidentne in dokazljive, pa se na drugi strani že dalj časa pojavljajo na pol prikrita dejanja finančne narave, kjer so prav tako kot v prvem primeru akterji nekateri univerzitetni učitelji. V mislih imam tiste univerzitetne učitelje, ki imajo svoje s.p.-je in/ali d.o.o.-je, znotraj katerih izvajajo pedagoške, raziskovalne in svetovalne aktivnosti za svoj račun, torej mimo univerze, oziroma matične fakultete.

Namreč, že nekajkrat smo imeli možnost prepričati se o tem, da so določeni univerzitetni učitelji lastniki podjetij, s pomočjo katerih se je pretakal denar kot rezultat opravljenega pedagoškega, raziskovalnega ali svetovalnega dela komitentom izven univerze. Nisem pa zasledil, da bi katerokoli vodstvo javne univerze ali določene njene fakultete sprožilo postopke za ugotavljanje krivde imetnikov omenjenih podjetij. Za tovrstno ukrepanje je eksplicitno dana zakonska možnost, zapisana v Zakonu o delovnih razmerjih (Ur. list RS št. 21, z dne 13. 3. 2013).

Namreč, 39. člen tega zakona govori o konkurenčni prepovedi kot zakonski prepovedi konkurenčne dejavnosti zaposlenega. Dikcija tega člena je naslednja: »Med trajanjem delovnega razmerja delavec ne sme brez pisnega soglasja delodajalca za svoj ali za tuj račun opravljati del ali sklepati poslov, ki sodijo v dejavnost, ki jo dejansko opravlja delodajalec in pomenijo ali bi lahko pomenili za delodajalca konkurenco.« In dalje, 40. člen tega zakona govori o konkurenčni klavzuli kot pogodbeni prepovedi konkurenčne dejavnosti in ureja pogodbeni odnos med delodajalcem in delavcem po prenehanju delovnega razmerja glede konkuriranja, upoštevajoč čas veljavnosti konkurenčne klavzule.

Gotovo so pravne službe na posameznih rektoratih naših javnih univerz v svoje akte vnesle vsebino 39. člena Zakona o delovnih razmerjih. Naj v tem smislu navedem npr. Statut Univerze v Mariboru, ki v svojem 210. členu pravi: »Visokošolski in drugi delavci, zaposleni na univerzi, so odgovorni za kršitve in neizpolnjevanje delovnih obveznosti, ki jih določajo zakon, kolektivna pogodba, splošni akti univerze in pogodba o zaposlitvi.«

Še več, v 210.a členu tega statuta je govor o konkretni odgovornosti delavca univerze, ki pravi: »Visokošolski in drugi delavci, ki na delu ali v zvezi z delom namenoma ali iz hude malomarnosti povzročijo škodo delodajalcu, so odškodninsko odgovorni, kot to določa zakon, kolektivna pogodba, splošni akt univerze in pogodba o zaposlitvi.«

Zakon o delovnih razmerjih torej precizno definira, kakšen mora biti odnos med delodajalcem (v našem primeru univerzo) in njenimi delavci v smislu njihove konkurenčne dejavnosti. Seveda pa se mi ob tem postavlja vprašanje, zakaj dosedanji minister za izobraževanje, znanost in šport Jernej Pikalo ni posvetil 39. in 40. členu Zakona o delovnih razmerjih pozornost, saj je pred časom (22. 12. 2012) v intervjuju izjavil, da bi morala biti politika

»visoka pesem (torej tudi politika v visokem šolstvu), ne pa »umazana« pesem, ki se je poskuša očistiti s protipolitičnimi čistili.« V času svojega ministirovanja ni pokazal, kakšna naj bi bila ta »čistila«. Če bi sledil in upošteval omenjene zakone, bi moral od javnih univerz zahtevati, da se preneha s privatizacijo javnih univerz. Pa očitno ni. Kaj bo v tej zvezi storila sedanja ministrica, je sicer težko predvideti, vendar dvomim, da bo drugače. Prav tako tudi sindikati niso zahtevali, da posamezni univerzitetni učitelji pa tudi drugi zaposleni prenehajo izkoriščati svoje profesorske položaje za privatizacijske aktivnosti, ki nedvomno pomenijo tudi svojevrstno izkoriščanje drugih sodelavcev, ki spoštujejo svoje poslanstvo.

Obstaja še vrsta detajlov, povezanih s prikrito privatizacijo javne univerze, kar pa ni namen tega sestavka, da bi o njih podrobneje spregovorili. Je pa glede na prisotnost omenjenega pojava v zaščito zakonitosti po moji presoji potrebno narediti vsaj naslednje:

prvič, Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, konkretno ministrica, morala nemudoma zahtevati dosledno upoštevanje 39. in 40. člena Zakona o delovnih razmerjih;

drugič, vodstva javnih univerz, konkretno rektorji, bi morali o zahtevi MIZŠ obvestiti delavce posameznih fakultet, da v določenem roku vsi učitelji posameznih fakultet, ki imajo svoje s.p.-je in d.o.o.-je dokažejo, da imajo dovoljenje delodajalca za tovrstno dejavnost;

tretjič, delodajalec, rektor torej, mora kršiteljem za njihovo protipravno delovanje v škodo delodajalca (univerza) izreči ustrezne sankcije.

In čemu je potrebno ukrepati v tej smeri? Preprosto zato, ker nista samo omenjena člena Zakona podlaga za ukrepanje, temveč so v ospredju etične norme, ki jih zaposleni učitelji morajo preprosto spoštovati v smislu Pogodbe o delu, ki implicitno v sebi vsebuje omenjena dva člena, ter tudi druge upravne akte, povezane z delovanjem javne univerze.

Maribor, 31. 5. 2020

zasl. prof. dr. Dušan Radonjič